

УДК 346.7:656.8(477)

Максим Лісовий,аспірант кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ РИНКУ ПОШТОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті досліджено господарсько-правову характеристику та проаналізовано класифікацію учасників ринку поштових послуг. З'ясовано господарсько-правовий статус підприємств поштового зв'язку та суб'єктів, що забезпечують функціонування інфраструктури ринку поштових послуг в Україні.

Ключові слова: поштові послуги, оператор поштового зв'язку, національний оператор поштового зв'язку, кур'єрська компанія, користувач.

Постановка проблеми. Розвиток сучасних засобів зв'язку, поява нових учасників ринку поштових послуг не могли не вплинути на організацію господарської діяльності в цьому сегменті. Закон України «Про поштовий зв'язок» (далі – Закон) [1] визначає правові, соціально-економічні та організаційні основи діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку, а також регулює відносини між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, операторами поштового зв'язку і користувачами їхніми послугами. Особливою окремо визначеною і регламентованою Законом є діяльність національного оператора поштового зв'язку. Певні особливості в регулюванні поштових послуг зумовлені статусом користувачів. Йдеться про поштовий зв'язок спеціального призначення.

Стан дослідження. Визначення правового статусу підприємств зв'язку цікавило багатьох учених, серед яких М. А. Тарасов, А. І. Хаснутдінов, Г. П. Чуб, Н. П. Лопатіна, Д. Нурмамедова. Висвітлення деяких аспектів указаної проблематики можна побачити і в працях вітчизняних учених-юристів В. В. Мазуренка, О. В. Тер-Степанян, В. О. Невядовського та інших. Але, на жаль, вони не відображають сучасний правовий стан як державних підприємств зв'язку, так і недержавних господарських організацій, що здійснюють підприємницьку діяльність у галузі поштового зв'язку.

Метою статті є визначення правового статусу учасників ринку поштових послуг, зокрема здійснення комплексного аналізу правового статусу операторів поштового зв'язку, що діють в Україні.

Вклад основного матеріалу. З філософської точки зору, діяльність – це доцільна зміна в інтересах людей навколишнього середовища, яка складається з трьох структурно взаємопов'язаних елементів:

- суб'єкта, який наділений активністю і спрямовує її на об'єкти або на інших суб'єктів;
- об'єкта, на який спрямована активність суб'єкта (точніше – суб'єктів);
- самої активності, яка виражається в тому чи іншому способі оволодіння об'єкта суб'єктом чи в установленні суб'єктом комунікативної взаємодії з іншими суб'єктами [2, с. 45-46].

Відповідно до ч.1 ст. 3 Закону, послуги поштового зв'язку – це продукт діяльності оператора поштового зв'язку з приймання, обробки, перевезення та доставки (вручення) поштових відправлень, виконання доручень користувачів щодо поштових переказів, банківських операцій, спрямований на задоволення потреб користувачів. У юридичній літературі діяльність зв'язку віднесена до діяльності з надання послуг, тобто «для підприємства зв'язку надання послуг є змістом його виробничо-господарської діяльності» [3; с.265].

Об'єктом такої діяльності є поштові відправлення – листи, поштові картки, бандеролі, секограми, дрібні пакети, міжнародні відправлення з оголошеною цінністю, посилки, прямі поштові контейнери, оформлені відповідно до законодавства України.

Щодо суб'єктів цієї діяльності, то до останніх, передусім, слід віднести підприємства зв'язку, виключною компетенцією яких є надання послуг поштового зв'язку.

Дослідниця Д. Нурмамедова поділяє учасників ринку поштових послуг загального користування на **професійних учасників** (виробників послуг і суб'єктів, що забезпечують функціонування інфраструктури ринку) і **споживачів** (відправників і адресатів) [4].

Погоджуючись із такою класифікацією в цілому, можна виділити такі види учасників ринку поштових послуг в Україні.

I. Професійними учасниками ринку поштових послуг є:

а) виробники послуг – оператори поштового зв'язку, суб'єкти підприємницької діяльності, які в установленому законодавством порядку надають послуги поштового зв'язку;

б) суб'єкти, що забезпечують функціонування інфраструктури ринку (транспортні, митні організації, підприємства електрозв'язку, банки);

II. Споживачами поштових послуг є користувачі – фізичні та юридичні особи, які користуються послугами поштового зв'язку, яких можна поділити на дві підгрупи:

а) відправники – юридичні або фізичні особи, які надають пошти повідомлення та матеріальні цінності для пересилання та доставки за призначенням;

б) адресати (одержувачі) – юридичні або фізичні особи, яким адресується поштове відправлення, телеграфне чи інше повідомлення, тобто ті особи, що отримують ефект від пересилки інформації, товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів.

Аналіз чинного законодавства, зокрема ч. 2 ст. 55 Господарського кодексу України [5], дозволяє стверджувати, що **операторами поштового зв'язку**, що діють в Україні, є суб'єкти господарювання усіх існуючих організаційно-правових форм, а саме:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Метою діяльності таких суб'єктів господарювання, як уже було зазначено, є досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Отже, підсумовуючи сказане, зазначимо, що **операторами поштового зв'язку** в Україні є суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, що здійснюють господарську діяльність з приймання, обробки, перевезення та доставки (вручення) поштових відправлень, виконання доручень користувачів щодо поштових переказів, банківських операцій, спрямовану на задоволення потреб користувачів та одержання прибутку.

Серед операторів поштового зв'язку, що діють в Україні, окремо визначено правовий статус національного оператора поштового зв'язку, який надає універсальні послуги поштового зв'язку на всій території України і якому надаються виключні права на провадження певних видів діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку (ст. 15 Закону).

Національним оператором поштового зв'язку відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 № 10-р є Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта» [6], до господарської компетенції якого належать: виключне право на видання, введення в обіг та організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток, а також виведення їх з обігу; офіційне видання каталогів і цінників колекційних поштових марок та іншої філателістичної продукції; пересилання простих листів масою до 50 грамів та простих поштових карток; розміщення та використання поштових скриньок для збирання листів і поштових карток на всій території держави; використання маркувальних машин та надання дозволу на їх використання іншим фізичним та юридичним особам; нанесення зображення Державного Герба України на поштові скриньки, транспортні засоби поштового зв'язку, а також на використання у своїй діяльності контрольно-гербових

та страхових печаток із зображенням Державного Герба України.

Особливий статус має і такий оператор поштового зв'язку, як Державне підприємство спеціального зв'язку (далі – ДПСЗ), яке діє на підставі Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». Його основними завданнями, відповідно до ч. 5 ст. 10, є:

1) організація, забезпечення і доставка кореспонденції, офіційної кореспонденції та дипломатичної пошти Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, державних органів, органів місцевого самоврядування, органів військового управління відповідно до переліків, затверджених Кабінетом Міністрів України; 2) доставка кореспонденції, офіційної кореспонденції та дипломатичної пошти Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України під час поїздок по країні та за кордон, а також виконання особливих доручень; 3) доставка цінних відправлень Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим і виконання їх особливих доручень щодо доставки таких відправлень; 4) забезпечення у межах повноважень взаємодії з аналогічними органами держав – учасниць Угоди про Міжурядовий фельд'єгерський зв'язок для збереження та безперешкодної доставки кореспонденції, офіційної кореспонденції та дипломатичної пошти; 5) організація і забезпечення урядовим фельд'єгерським зв'язком державних органів, органів місцевого самоврядування, які не входять до переліків, затверджених Кабінетом Міністрів України, на договірних засадах; 6) проведення заходів з охорони кореспонденції, офіційної кореспонденції та дипломатичної пошти, що доставляється [7].

Слід зазначити, що і «Укрпошта», і ДПСЗ за організаційно-правовою формою є державними комерційними підприємствами.

До осіб, що надають поштові послуги, можна віднести і кур'єрські компанії. Статус цих організацій на законодавчому рівні сьогодні не визначено. Існує думка, що кур'єрські послуги є різновидом транспортно-експедиторських послуг, які, відповідно до Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність», визначаються як робота, що безпосередньо пов'язана з організацією та забезпеченням перевезень експортного, імпортного, транзитного або іншого вантажу за договором транспортно-експедирування. А експедитор (транспортний експедитор), у свою чергу, визнається суб'єктом господарювання, який за дорученням клієнта та за його рахунок виконує або організовує виконання транспортно-експедиторських послуг, визначених договором транспортно-експедирування [8].

Господарсько-виробнича діяльність організації поштового зв'язку полягає в просторовому переміщенні поштового відправлення. Організації поштового зв'язку, незалежно від форм власності, будучи одним із видів виробничого

підприємства, мають свої особливості, що відрізняють їх від інших видів виробничих підприємств, перш за все від промислових.

У літературі виділяють такі особливості організації поштового зв'язку [9]. Перша особливість полягає в тому, що в процесі діяльності операторів поштового зв'язку не створюється нового продукту в речовій формі. Продукцією поштового зв'язку є корисний ефект із пересилання поштових відправлень, причому самі поштові відправлення не зазнають будь-яких змін, крім переміщення в просторі. Друга особливість операторів поштового зв'язку полягає в невіддільності процесу виробництва від процесу споживання продукції поштового зв'язку (корисного ефекту від пересилання поштового відправлення). Ця продукція не може виготовлятися у запас і споживатися поза виробничим процесом. Основна вимога виробничого процесу пошти – забезпечення достовірності і швидкості передачі. Порушення, наприклад, термінів доставки відправлень у поштовому зв'язку значно знижує якість продукції. При цьому, на відміну від промислових підприємств, підприємство поштового зв'язку позбавлене можливості замінити неякісну продукцію, оскільки вона вже спожита. Третьою особливістю є та обставина, що процес пересилання поштового відправлення не обмежується рамками одного підприємства. У цьому процесі, як правило, беруть участь кілька підприємств, кожен виконує частину роботи з пересилання поштового відправлення на певному етапі. Жодне із цих підприємств, яке за своєю сутністю є учасником єдиного нерозривного процесу виробництва, не випускає самостійно закінченої продукції.

Д. Нурмамедова у своїй класифікації вказує на таких професійних учасників відносин, що виникають із приводу надання поштових послуг, як транспортні, митні організації, підприємства електрозв'язку, банки, називаючи їх суб'єктами, що забезпечують функціонування інфраструктури ринку.

В Україні діяльність таких суб'єктів регламентується окремими законодавчими актами. Зупинимось на характеристичі окремих учасників зазначених відносин, зокрема транспортних організацій.

Транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва, що покликана задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях. Поняття «транспорт» уміщує цілий комплекс підприємств, установ і організацій, які діють у галузі транспорту і становлять Єдину транспортну систему України (далі – ЄТС).

До ЄТС, згідно з ч. 1 ст. 21 Закону України «Про транспорт», входять: транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен); промисловий залізничний транспорт; відомчий транспорт; трубопровідний транспорт; шляхи сполучення загального користування [10].

Наприклад, до складу автомобільного транспорту, відповідно до ст. 30 зазначеного нормативного акта, входять підприємства автомобіль-

ного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, авторемонтні і шиноремонтні підприємства, рухомий склад автомобільного транспорту, транспортно-експедиційні підприємства, а також автовокзали і автостанції, навчальні заклади, ремонтно-будівельні організації та соціально-побутові заклади, інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу автомобільного транспорту.

Тому справедливим є твердження, що транспортні організації – це «збірна категорія, яка на різних стадіях транспортування та на різних видах транспорту набуває своєї особливості» [11; с.51-52].

Особливим учасником ринку поштових послуг, що забезпечує функціонування інфраструктури ринку, є банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги та відомості про яку внесені до Державного реєстру банків [12].

Щодо організаційно-правової форми банків слід зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про банки і банківську діяльність» останні створюються у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку.

Відповідно до ч. 1 ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в цій статті.

До фінансових послуг згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» належить, серед інших, переказ коштів (ч. 1 ст. 4) [13].

Наступним суб'єктом, що забезпечує функціонування інфраструктури ринку поштових послуг, слід назвати підприємства електрозв'язку. Відповідно до однойменного Закону, телекомунікації (електрозв'язок) – це передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідних, оптичних або інших електромагнітних системах [14].

Надання телекомунікаційних послуг на території України є виключним правом юридичних осіб з місцезнаходженням на території України, які зареєстровані відповідно до законодавства України, та/або фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності з постійним місцем проживання на території України (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телекомунікації»).

Серед осіб, що пов'язані із забезпеченням функціонування ринку поштових послуг, слід також назвати митних брокерів, діяльність яких передбачена Митним кодексом України. Відповідно до ст. 416 цього нормативно-правового акта, митний брокер є підприємством, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України [15].

Класифікація, що піддана аналізу в цій статті, крім професійних учасників ринку поштових послуг, називає споживачів поштових послуг (користувачів) – фізичних та юридич-

них осіб, які користуються послугами поштового зв'язку. Не ставлячи під сумнів корисність зазначеної класифікації, водночас зазначимо, що поділ користувачів на відправників і адресатів (одержувачів) не враховує усі випадки здійснення діяльності з надання поштових послуг.

Йдеться про спеціальний зв'язок, який відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» визначається як зв'язок, що забезпечує передачу секретної та/або службової інформації шляхом застосування відповідних організаційних та технічних заходів. Цей зв'язок полягає у прийманні, обробці, перевезенні та доставці (врученні) кореспонденції, що містить відомості, які становлять державну таємницю, та/або службову інформацію, офіційної кореспонденції та дипломатичної пошти [7].

Користувачами цього зв'язку є Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, державні органи, органи місцевого самоврядування та органи військового управління.

Висновки

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що кожен з учасників виконує певну специфічну функцію на ринку поштових послуг. Між усіма учасниками ринку існує щільний взаємозв'язок, кожен із них займає особливе місце в системі відносин, що виникають із приводу надання поштових послуг.

Список використаних джерел:

1. Про поштовий зв'язок : Закон України від 04.10.2001 № 2759-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2759-14>.
2. Каган М. С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа) / М. С. Каган. – Москва : Политиздат, 1974. – 328 с.
3. Яичков К. К. Договор перевозки и его виды в советском праве / К. К. Яичков // Вопросы советского транспортного права. – Москва : Юридическая литература, 1957. – С. 265.
4. Нурмамедова Д. Правовое регулирование предпринимательской деятельности на рынке услуг почтовой связи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право;

предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Нурмамедова Дилшат; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – Москва, 2005. – 36 с.

5. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>.

6. Про національного оператора поштового зв'язку : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 № 10-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/10-2002-%D1%80>.

7. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23.02.2006 № 3475-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3475-15>.

8. Про транспортно-експедиторську діяльність : Закон України від 01.07.2004 № 1955-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1955-15>.

9. Лопатина Н. Ф. Правовое положение предприятий связи / Н. Ф. Лопатина // Советское государство и право. – 1971. – № 8. – С. 90–95.

10. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80>.

11. Булгакова І. В. Транспортне право України : підручник / І. В. Булгакова, О. В. Клепикова. – Київ : Прецедент, 2011. – 344 с.

12. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

13. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

14. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.

15. Митний кодекс : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

В статті досліджено господарсько-правову характеристику та проаналізовано класифікацію учасників ринку поштових послуг. Вияснено господарсько-правовий статус підприємств поштової зв'язи та суб'єктів, обслуговуючих функціонування інфраструктури ринку поштових послуг в Україні.

Ключевые слова: почтовые услуги, оператор почтовой связи, национальный оператор почтовой связи, курьерская компания, пользователь.

The economic and legal characteristics are explored and the classification of postal services market participants is analyzed in the article. The economic and legal status of post offices and entities for the operation of postal services market infrastructure in Ukraine are revealed.

Key words: postal services, operator of postal communication, national operator of postal services, courier company, user.